1 KINEMATIKA HMOTNÉHO BODU

Mechanický pohyb je nejjednodušší forma pohybu, která nastává při přemísťování tělesa nebo jeho částí vzhledem k okolním tělesům. Kinematika dává odpověď na otázku: Jak se tělesa pohybují? Neodpovídá na otázku: Proč se tělesa pohybují?

Hmotný bod je myšlenkový model tělesa o stejné hmotnosti, jakou má těleso. Představujeme si ho umístěný v těžišti tělesa. Hmotným bodem nahrazujeme těleso, jehož rozměry a tvar jsou pro sledovaný pohyb nepodstatné.
Soustava těles, ke kterým vztahujeme pohyb nebo klid sledovaného tělesa, se nazývá **vztažná soustava**. Pohyb a klid těles je pouze relativní.
Polohu hmotného bodu určujeme pomocí soustavy souřadnic.
Polohový vektor $\vec{r}$ je vektor s počátkem v počátku soustavy souřadnic a s koncovým bodem umístěným v uvažovaném hmotném bodě.
Trajektorie hmotného bodu je souhrn všech poloh, kterými hmotný bod při pohybu prochází. Podle tvaru trajektorie rozlišujeme **pohyby přímočaré** a **pohyby křivočaré**.
Dráha s hmotného bodu je délka trajektorie, kterou hmotný bod opíše za určitou dobu, $s = s(t)$.
Průměrná rychlost v_p je skalár, který je definován podílem dráhy s a doby t, za kterou hmotný bod tuto dráhu urazí.
Okamžitá rychlost $\vec{v}$ je vektor, který určujeme pomocí změny polohového vektoru hmotného bodu.

$$\vec{v} = \frac{\Delta\vec{r}}{\Delta t}, \tag{1}$$

kde Δt je velmi malé.
Pro velikost okamžité rychlosti platí

$$v = \frac{\Delta s}{\Delta t}, \tag{2}$$

kde Δt je velmi malé.
Zrychlení $\vec{a}$ je vektor, který se týká časové změny vektoru rychlosti, tj. změny velikosti i směru vektoru rychlosti.

$$\vec{a} = \frac{\Delta\vec{v}}{\Delta t}, \tag{3}$$

kde Δt je velmi malé.
Pro velikost zrychlení a platí

$$a = \frac{|\Delta\vec{v}|}{\Delta t}, \tag{4}$$

kde Δt je velmi malé.
U křivočarého pohybu je vhodné rozložit vektor okamžitého zrychlení $\vec{a}$ do dvou navzájem kolmých směrů. Vektor $\vec{a_t}$, který má směr tečny k trajektorii v daném bodě, se nazývá **tečné zrychlení**. Vektor $\vec{a_n}$, který má směr normály k trajektorii v daném bodě, se nazývá **normálové zrychlení**. Velikost tečného zrychlení a_t vyjadřuje změnu velikosti rychlosti. Velikost normálového zrychlení a_n vyjadřuje změnu směru rychlosti. Platí

$$\vec{a} = \vec{a_t} + \vec{a_n} \tag{5}$$

Pro velikost a platí

$$a = \sqrt{a_t^2 + a_n^2} \tag{6}$$

Podle tvaru trajektorie rozlišujeme pohyby přímočaré a křivočaré, **podle časové změny velikosti rychlosti** pohyby rovnoměrné a nerovnoměrné.

Ronoměrný přímočarý pohyb
$\vec{v} =$ konst a platí

$$s = vt + s_0, \tag{7}$$

kde s_0 je počáteční dráha, kterou hmotný bod má již uraženu v čase t_0.

Rovnoměrně zrychlený přímočarý pohyb
$\vec{a} = \vec{a_t} =$ konst, $\vec{a_n} = 0$ a platí

$$v = at + v_0, \tag{8}$$

kde v_0 je velikost počáteční rychlosti, kterou hmotný bod má v čase t_0. Pro dráhu platí

$$s = \frac{1}{2}at^2 + v_0 t + s_0, \tag{9}$$

kde s_0 je počáteční dráha, kterou hmotný bod má již uraženu v čase t_0, a v_0 je velikost počáteční rychlosti, kterou hmotný bod má v čase t_0.

Rovnoměrně zpomalený přímočarý pohyb
$\vec{a}$ má opačný směr než počáteční rychlost $\vec{v_0}$. (Jedná se vlastně o rovnoměrně zrychlený přímočarý pohyb se záporným zrychlením.) Pro velikost rychlosti a dráhu platí

$$v = v_0 - at, \tag{10}$$

$$s = -\frac{1}{2}at^2 + v_0 t + s_0, \tag{11}$$

Rovnoměrný pohyb po kružnici
je nejjednodušší křivočarý pohyb, trajektorie hmotného bodu je kružnice. $v =$ konst, $\vec{v} \neq$ konst (mění se směr rychlosti). Urazí-li hmotný bod za dobu Δt po kružnici dráhu Δs, opíše jeho polohový vektor $\vec{r}$ středový úhel $\Delta\varphi$. Platí

$$\Delta\varphi = \frac{\Delta s}{r}. \tag{12}$$

Pro velikost rychlosti platí

$$v = r\frac{\Delta\varphi}{\Delta t}. \tag{13}$$

Úhlová rychlost je definována vztahem

$$\omega = \frac{\Delta\varphi}{\Delta t}. \tag{14}$$

a platí

$$v = r\omega. \tag{15}$$

Úhlová rychlost je při tomto pohybu konstantní.
Perioda T je doba, za kterou hmotný bod oběhne celou kružnici. Počet oběhů hmotného bodu za sekundu se nazývá **frekvence** f. Platí vztahy

$$f = \frac{1}{T}, \tag{16}$$

$$\omega = 2\pi f = \frac{2\pi}{T}. \tag{17}$$

Pro středový úhel platí

$$\varphi = \omega t + \varphi_0, \tag{18}$$

kde φ_0 je úhel, který polohový vektor už opsal v čase t_0. Tečné zrychlení je nulové, ale normálové zrychlení není nulové, je konstantní a při tomto pohybu se nazývá **zrychlení dostředivé** $\vec{a_d}$. Pro velikost dostředivého zrychlení platí vztahy

$$a_d = \frac{v^2}{r}, \tag{19}$$

$$a_d = \omega^2 r. \tag{20}$$

2 DYNAMIKA HMOTNÉHO BODU

Dynamika odpovídá na otázku: Proč a za jakých podmínek se tělesa pohybují? **Interakce** je vzájemné působení těles, které nastává při vzájemném dotyku těles nebo prostřednictvím silových polí.

Newtonovy zákony

- 1. Zákon setrvačnosti
  Každé těleso setrvává v klidu nebo v rovnoměrném přímočarém pohybu, pokud není nuceno silovým působením jiných těles svůj pohybový stav změnit.
- 2. Zákon síly
  Velikost zrychlení a tělesa je přímo úměrná velikosti výslednice sil F působících na těleso a nepřímo úměrná hmotnosti m tělesa.
  Platí tedy
  $$\vec{F} = m\vec{a} \tag{21}$$
- 3. Zákon akce a reakce
  Síly, kterými na sebe působí dvě tělesa jsou stejně velké, navzájem opačného směru a současně vznikají a zanikají.

Hybnost $\vec{p}$ tělesa je dána výrazem

$$\vec{p} = m\vec{v} \tag{22}$$

2. Newtonův pohybový zákon lze psát také ve tvaru

$$\vec{F} = \frac{\Delta\vec{p}}{\Delta t}, \tag{23}$$

kde Δt je velmi malé.

Impulz síly je dán $\vec{F}\Delta t$.

Izolovaná soustava je taková soustava, ve které je síla působící na těleso nulová (výslednice působících sil je nula). V izolované soustavě platí **zákon zachování hybnosti**.

$$\sum \vec{p}_i = \text{konst} \tag{24}$$

Inerciální vztažná soustava je soustava, ve které izolované těleso setrvává v klidu nebo v rovnoměrném přímočarém pohybu.
Každá vztažná soustava, která je vzhledem k inerciální vztažné soustavě v klidu nebo v rovnoměrném přímočarém pohybu, je také inerciální.
Neinerciální vztažná soustava se vzhledem k inerciální vztažné soustavě pohybuje zrychleně, zpomaleně nebo se otáčí.

Při rovnoměrném pohybu po kružnici působí na těleso **dostředivá síla**

$$\vec{F}_d = m\vec{a}_d = \frac{mv^2}{r} = m\omega^2 r \tag{25}$$

Setrvačná síla působí v neinerciání vztažné soustavě a má opačný směr, než je zrychlení soustavy.

Mechanická práce je dána výrazem

$$A = \vec{F} \cdot \vec{s} \tag{26}$$

Kinetická energie hmotného bodu o hmotnosti m, který se pohybuje rychlostí o velikosti v je dána vztahem

$$W_k = \frac{1}{2}mv^2 \tag{27}$$

Kinetickou energii mají tělesa, která se vzhledem k dané vztažné soustavě pohybují. Potenciální energie je skalární fyzikální veličina, která charakterizuje vzájemné silové působení těles.
Tíhová potenciální energie hmotného bodu o hmotnosti m ve výšce h nad povrchem Země je dána vztahem

$$W_p = mgh \tag{28}$$

V izolované soustavě platí **zákon zachování mechanické energie**, pokud síly, kterými tělesa na sebe vzájemně působí jsou konzervativní.

$$W = W_k + W_p \tag{29}$$

Průměrný výkon je dán výrazem

$$P_p = \frac{A}{t}, \tag{30}$$

kde t je doba, za kterou se práce vykonala.
Okamžitý výkon je dán vztahem

$$P = \frac{\Delta A}{\Delta t} \tag{31}$$

a platí

$$P = \vec{F} \cdot \vec{v} \tag{32}$$

Účinnost η definujeme jako podíl výkonu P a příkonu P_0

$$\eta = \frac{P}{P_0} \tag{33}$$

3 GRAVITAČNÍ POLE

Newtonův gravitační zákon říká, že dva hmotné body se navzájem přitahují stejně velkými gravitačními silami $\vec{F}_g$, $-\vec{F}_g$ navzájem opačného směru. Velikost gravitační síly F_g je přímo úměrná součinu hmotností m_1, m_2 hmotných bodů a nepřímo úměrná druhé mocnině jejich vzdáleností r. Platí tedy

$$F_g = \kappa \frac{m_1 m_2}{r^2}, \tag{34}$$

kde κ se nazývá gravitační konstanta. Její hodnota je přibližně $6,67.10^{-11}\ \mathrm{N \cdot m^2 \cdot kg^{-2}}$.

Intenzita gravitačního pole $\vec{K}$ je dána výrazem

$$\vec{K} = \frac{\vec{F}_g}{m} \tag{35}$$

. Pro velikost intenzity gravitačního pole vně (ve vzdálenost r) stejnorodé koule o hmotnosti M a poloměru R platí

$$K = \frac{\kappa M}{r^2}. \tag{36}$$

Pro intenzitu gravitačního pole Země ve výšce h nad povrchem Země platí

$$K_h = \frac{\kappa M_Z}{(R_Z + h)^2}. \tag{37}$$

Intenzita gravitačního pole v daném místě pole se rovná gravitačnímu zrychlení $\vec{g}$, které v tomto bodě pole uděluje tělesu gravitační síla $\vec{K} = \vec{g}$.

Tíhová síla $\vec{F}_G$ je vektorovým součtem gravitační síly $\vec{F}_g$ a setrvačné odstředivé síly $\vec{F}_o$.

$$\vec{F}_G = \vec{F}_g + \vec{F}_o \tag{38}$$

Podle 2. Newtonova zákona platí

$$\vec{F}_G = m\vec{g}, \tag{39}$$

kde $\vec{g}$ je tíhové zrychlení.

Pohyby těles v homogenním tíhovém poli Země

Volný pád je rovnoměrně zrychlený pohyb s nulovou počáteční rychlostí a s tíhovým zrychlením $\vec{g}$. Těleso padá z výšky h a dopadne rychlostí v_d.

$$h = \frac{1}{2} g t^2 \tag{40}$$

$$v_d = \sqrt{2gh} \tag{41}$$

Vrh svislý vzhůru je nejprve pohyb rovnoměrně zpomalený, po dosažení maximální výšky (výšky výstupu) se jedná o volný pád. Velikost okamžité rychlosti v a okamžitá výška tělesa y je dána vztahy

$$v = v_0 - gt, \tag{42}$$

$$y = v_0 t - \frac{1}{2} g t^2. \tag{43}$$

Pro výšku výstupu platí

$$h = v_0 t_h - \frac{1}{2} g t_h^2 = \frac{v_0^2}{2g}, \tag{44}$$

kde t_h je doba výstupu, pro kterou platí

$$t_h = \frac{v_0}{g} \tag{45}$$

Vodorovný vrh je složený pohyb. Ve směru vodorovném se Zemí (souřadnice x) jde o pohyb rovnoměrný přímočarý a ve směru kolmém k Zemi (souřadnice y) se jedná o volný pád. Zvolíme-li počátek souřadného místa v kolmém průmětu místa vrhu na Zem, dostáváme pro okamžité hodnoty souřadnic tělesa

$$x = v_0 t, \tag{46}$$

$$y = h - \frac{1}{2} g t^2. \tag{47}$$

Délka vrhu d je největší vzdálenost od místa vrhu je rovna

$$d = v_0 \sqrt{\frac{2h}{g}}, \tag{48}$$

doba pohybu t_d je rovna

$$t_d = \sqrt{\frac{2h}{g}}, \tag{49}$$

kde h je výška místa vrhu nad Zemí.

Vrh šikmý vzhůru koná těleso, jemuž udělíme počáteční rychlost $\vec{v}_0$ ve směru, který svírá s vodorovnou rovinou elevační úhel α. Zvolíme-li počátek souřadného systému v místě vrhu, pak okamžité hodnoty souřadnic tělesa (zvolené stejně jako v případě vrhu vodorovného) jsou dány

$$x = v_0 t \cos\alpha, \tag{50}$$

$$y = v_0 t \sin\alpha - \frac{1}{2} g t^2. \tag{51}$$

Pro délku vrhu a dobu pohybu tělesa platí

$$d = \frac{v_0^2 \sin 2\alpha}{g}, \tag{52}$$

$$t_d = \frac{2 v_0 \sin\alpha}{g}. \tag{53}$$

Pohyby těles v centrálním gravitačním poli Země

Rychlost tělesa, které se pohybuje kolem Země po kruhové dráze ve výšce h nad Zemí je dána

$$v_k = \sqrt{\frac{\kappa M_Z}{R_Z + h}}. \tag{54}$$

Parabolická (úniková) rychlost tělesa v gravitačním poli Země je

$$v_p = \sqrt{\frac{2\kappa M_Z}{R_Z + h}} = v_k\sqrt{2}. \tag{55}$$

Keplerovy zákony

- 1. Planety se pohybují kolem Slunce po elipsách málo odlišných od kružnic, v jejichž společném ohnisku je Slunce.
- 2. Obsahy ploch opsaných průvodičem planety jsou za jednotku času konstantní.
- 3. Poměr druhých mocnin oběžných dob dvou planet se rovná poměru třetích mocnin hlavních poloos jejich trajektorií.

$$\frac{T_1^2}{T_2^2} = \frac{a_1^3}{a_2^3} \tag{56}$$

Keplerovy zákony neplatí pouze pro planety obíhající kolem Slunce, ale také pro oběžnice planet a jiných vesmírných těles.

4 SOUSTAVA HMOTNÝCH BODŮ, TUHÉ TĚLESO

Tuhé těleso je ideální těleso, jehož tvar ani objem se účinkem libovolně velkých sil nemění. (Libovolné dva body tělesa mají konstantní vzdálenost.)
Při **translaci** (posuvném pohybu) je každá přímka pevně spojená s tělesem stále rovnoběžná se svou původní polohou. Všechny body tělesa opisují stejné trajektorie a mají v daném okamžiku stejnou rychlost $\vec{v}$.
Při **rotaci** (otáčivém pohybu) tělesa kolem nehybné osy mají všechny body tělesa v daném okamžiku stejnou úhlovou rychlost ω.

Moment síly vzhledem k ose otáčení

$$\vec{M} = \vec{r} \times \vec{F}, \tag{57}$$

kde $\vec{F}$ je působící síla a $\vec{r}$ polohový vektor od osy otáčení do působiště síly. Pro velikost momentu síly platí

$$M = Fr \sin \alpha = Md, \tag{58}$$

kde α je úhel mezi $\vec{r}$ a $\vec{F}$ a $d = r \sin \alpha$.
Výsledný moment sil současně působících na tuhé těleso se rovná vektorovému součtu momentů jednotlivých sil vzhledem k dané ose otáčení

$$\vec{M} = \sum \vec{M}_i \tag{59}$$

Těžiště tuhého tělesa je působiště tíhové síly působící na těleso v homogenním tíhovém poli.

Podmínky rovnovážné polohy tuhého tělesa
Podmínka rovnováhy sil

$$\vec{F} = \sum \vec{F}_i = 0 \tag{60}$$

Podmínka rovnováhy momentů sil

$$\vec{M} = \sum \vec{M}_i = 0 \tag{61}$$

Rovnovážné polohy tuhého tělesa jsou: stabilní, labilní, indiferentní.

Smykové tření a valivý odpor
Třecí síla $\vec{F}_t$ a síla valivého odporu $\vec{F}_v$ působí proti pohybu.

$$\vec{F}_t = f\vec{F}_N, \tag{62}$$

$$\vec{F}_v = \xi \frac{\vec{F}_N}{R}, \tag{63}$$

kde f je součinitel smykového tření, ξ je rameno valivého odporu, F_N je velikost tlakové síly, kterou působí těleso na podložku, R je poloměr oblého tělesa, které se valí po

podložce.

Moment setrvačnosti tělesa vzhledem k ose otáčení je skalární fyzikální veličina, která vyjadřuje rozložení látky v tělese vzhledem k ose otáčení. Pro soustavu hmotných bodů je definován vztahem

$$J = \sum m_i r_i^2, \tag{64}$$

kde m_i jsou hmotnosti jednotlivých hmotných bodů a r_i jsou jejich vzdálenosti od osy otáčení. Platí **Steinerova věta**

$$J = J_0 + md^2, \tag{65}$$

kde J_0 je moment setrvačnosti k ose procházející těžištěm a rovnoběžné s osou otáčení a d je vzdálenost těchto dvou os.

Kinetická energie tuhého tělesa se sklásá z kinetické energie translačního pohybu W_{kt} a z kinetické energie rotačního pohybu W_{kr}

$$W_k = W_{kt} + W_{kr} = \frac{1}{2}mv^2 + \frac{1}{2}J\omega^2, \tag{66}$$

kde v je velikost rychlosti pohybu těžiště tělesa.

5 MECHANIKA TEKUTIN

Tekutiny jsou kapaliny a plyny.
Ideální kapalina je dokonale tekutá, bez vnitřního tření, nestlačitelná.
Ideální plyn je dokonale tekutý, bez vnitřního tření, dokonale stlačitelný.
Tlak v kapalinách a plynech

$$p = \frac{F}{S}, \tag{67}$$

kde F je velikost tlakové síly, která působí kolmo na rovinnou plochu kapaliny a S je obsah této plochy.

Pascalův zákon
Tlak vyvolaný vnější silou, která působí na kapalné těleso v uzavřené nádobě, je ve všech místech kapaliny stejný.
(Platí i pro plyny.)

Hydrostatický tlak v hloubce h kapaliny

$$p_h = \rho h g, \tag{68}$$

kde ρ je hustota kapaliny a g tíhové zrychlení.

Archimedův zákon
Těleso ponořené do kapaliny je nadlehčováno vztlakovou silou, jejíž velikost se rovná tíze kapaliny stejného objemu, jako je objem ponořeného tělesa, nebo objem ponořené části tělesa.

Proudění kapalin a plynů
Převažuje-li pohyb kapalin nebo plynů v jednom směru, mluvíme o **proudění**. V proudící kapalině má každá částice určitou rychlost $\vec{v}$, jejíž velikost a směr se může měnit v závislosti na místě a čase. Je-li rychlost $\vec{v}$ částic procházejících libovolně zvoleným místem proudící tekutiny stálá, tj. nemění se s časem, jde o **ustálené** neboli **stacionární proudění**.
Proudnice je myšlená čára, jejíž tečna v libovolném bodě má směr vektoru rychlosti $\vec{v}$. V případě stacionárního proudění je tvar proudnic po celou dobu pohybu tekutiny stejný a proudnice jsou shodné s trajektoriemi částic. Každým bodem proudící tekutiny prochází při ustáleném proudění jen jedna proudnice. (Proudnice se v tomto případě nemohou navzájem protínat.) Nejjednoduším případem je stacionární proudění ideální kapaliny.

Objemový průtok Q_V je dán vztahem

$$Q_V = Sv, \tag{69}$$

kde S je obsah průřezu trubice, kterou proudí kapalina, v je velikost rychlosti kapaliny v daném místě trubice.

Rovnice kontinuity ideální kapaliny má tvar

$$Sv = \text{konst} \tag{70}$$

Bernoulliho rovnice

$$\frac{1}{2}\rho v^2 + \rho g h + p = \text{konst} \tag{71}$$

Velikost rychlosti kapaliny vytékající otvorem v nádobě (h je hloubka, ve které otvor umístěn) je dána přibližně vztahem

$$v = \sqrt{2gh} \tag{72}$$

Newtonův vztah pro velikost odporové síly tělesa v tekutině o hustotě ρ je dán výrazem

$$F = \frac{1}{2}C\rho S v^2, \tag{73}$$

kde v je velikost relativní rychlosti tělesa, S obsah průřezu tělesa kolmého ke směru pohybu a C součinitel odporu.
Stockesův vztah pro velikost odporové síly koule o poloměru r v neomezeném prostředí (tekutině) pohybující se malou rychlostí o velikosti v je dán výrazem

$$F = 6\pi\eta r v, \tag{74}$$

kde η je dynamická viskozita tekutiny.

6 KMITÁNÍ A VLNĚNÍ

Charakteristickým rysem kmitání a vlnění je, že se veličiny, kterými kmitání a vlnění popisujeme, s časem mění a tyto změny jsou převážně periodické.
Harmonický pohyb je kmitavý pohyb, jehož časový diagram má podobu harmonické funkce.

Mezi **frekvencí** f, **periodou** T a **úhlovou frekvencí** ω platí relace

$$f = \frac{1}{T} = \frac{\omega}{2\pi}. \tag{75}$$

Kinematika kmitavého pohybu
Pro **okamžitou výchylku** y hmotného bodu platí

$$y = y_m \sin(\omega t + \varphi_0), \tag{76}$$

kde φ_0 je **počáteční fáze** kmitání, y_m je maximální výchylka (amplituda), ω je úhlová frekvence kmitání.
Pro **velikost okamžité rychlosti** v platí

$$v = \omega y_m \cos(\omega t + \varphi_0), \tag{77}$$

Pro **velikost okamžitého zrychlení** a platí

$$a = -\omega^2 y_m \sin(\omega t + \varphi_0) = -\omega^2 y, \tag{78}$$

Dynamika kmitavého pohybu
Velikost síly, která způsobuje harmonické kmitání je dána výrazem

$$F = -ky, \tag{79}$$

kde znaménko - značí, že síla působí proti okamžité výchylce. (Síla vždy směřuje do rovnovážné polohy.) Veličina k se nazývá **tuhost** pružiny. Vlastní kmitání mechanického oscilátoru probíhá s úhlovou frekvencí ω_0, která závisí jen na parametrech oscilátoru

$$\omega_0 = \sqrt{\frac{k}{m}} \tag{80}$$

a pro periodu a frekvenci pak platí

$$T_0 = 2\pi\sqrt{\frac{m}{k}} \tag{81}$$

$$f_0 = \frac{1}{2\pi}\sqrt{\frac{k}{m}} \tag{82}$$

Matematické kyvadlo je hmotný bod zavěšený na pevném vlákně zanedbatelné hmotnosti, jehož délka je l. Platí pro něj

$$T_0 = 2\pi\sqrt{\frac{l}{g}} \tag{83}$$

Mechanické vlnění je děj, při nemž se kmitání šíří látkovým prostředím. Kmitání se šíří rychlostí $\vec{v}$.
Vlnová délka λ je dána vztahem

$$\lambda = vT \tag{84}$$

Příčné vlnění je vlnění, při kterém je výchylka kolmá na směr šíření vlnění.
Podélné vlnění je vlnění, při kterém je výchylka rovnoběžná se směrem šíření vlnění.

Rovinnou vlnu šířící se ve směru osy x lze popsat funkcí

$$u(x,t) = u_m \sin 2\pi(\frac{t}{T} - \frac{x}{\lambda}), \tag{85}$$

kde $u(x,t)$ je výchylka v bodě x v čase t, u_m je maximální výchylka.
Existují i jiné zápisy rovnice vlnění, např.

$$u(x,t) = u_m \sin(\omega t - kx), \tag{86}$$

kde k je vlnové číslo dané $k = \frac{2\pi}{\lambda}$.

7 ZÁKLADY MOLEKULOVÉ FYZIKY

Relativní atomová hmotnost

$$A_r = \frac{m_a}{m_u}, \tag{87}$$

kde m_a je klidová hmotnost atomu a m_u je atomová hmotnostní konstanta, která je rovna jedné dvanáctině klidové hmotnosti atomu nuklidu uhlíku ${}^{12}_{6}\mathrm{C}$.

Relativní molekulová hmotnost

$$M_r = \frac{m_m}{m_u}, \tag{88}$$

kde m_m je klidová hmotnost molekuly. Platí

$$M_r = \sum A_r(i) \tag{89}$$

Avogadrova konstanta N_A je základní fyzikální konstanta, jejíž číselná hodnota udává:

- počet atomů v nuklidu uhlíku ${}^{12}_{6}\mathrm{C}$ o hmotnosti 0,012 kg
- počet částic v chemicky stejnorodém tělese o látkovém množství 1 mol

Látkové množství

$$n = \frac{N}{N_A}, \tag{90}$$

kde N je počet částic tělesa.

Molární hmotnost

$$M_m = \frac{m}{n}, \tag{91}$$

kde m je hmotnost tělesa.

Molární objem

$$V_m = \frac{V}{n}, \tag{92}$$

kde V je objem tělesa.

Normální molární objem V_{mn} je molární objem za normálních podmínek ($t = 0\,°\mathrm{C}$ a $p = 101,325\,\mathrm{kPa}$). Pro všechny plyny je $V_{mn} = 22,414 \cdot 10^{-3}\ \mathrm{m}^3 \cdot \mathrm{mol}^{-1}$.

Hustota částic je dána vztahem

$$N_V = \frac{N}{V}. \tag{93}$$

Střední kvadratická rychlost molekul plynu je dána výrazem

$$v_k = \sqrt{\frac{3kT}{m_m}} = \sqrt{\frac{3R_mT}{M_m}}, \tag{94}$$

kde k je Boltzmannova konstanta a $R_m = kN_A$ je univerzální plynová konstanta.

Hookův zákon

Pro prodloužení při pružné deformaci tahem lze psát vztah

$$\Delta l = \frac{1}{E}\sigma l_0, \tag{95}$$

kde l_0 je původní délka tělesa, E je modul pružnosti v tahu a $\sigma = \frac{F}{S}$ je napětí, F je síla působící kolmo na plochu obsahu S příčného řezu.

Teplotní roztažnost pevných látek

Závislost délky l na teplotě je dána vztahem

$$l = l_0[1 + \alpha(t - t_0)], \tag{96}$$

kde α je teplotní součinitel délkové roztažnosti.
Pro objemovou teplotní roztažnost platí

$$V = V_0[1 + \beta(t - t_0)], \tag{97}$$

kde β je teplotní součinitel objemové roztažnosti. Platí

$$\beta \doteq 3\alpha. \tag{98}$$

8 TERMODYNAMIKA

Celková energie soustavy

$$W = W_k + W_p + U, \tag{99}$$

kde W_k je kinetická energie tělesa, W_p potenciální energie a U je **vnitřní energie**, která závisí pouze na stavu tělesa.

Změna vnitřní energie je možná

- pouze konáním práce
- pouze tepelnou výměnou
- konáním práce i tepelnou výměnou zároveň

1. zákon termodynamiky

$$\Delta Q = \Delta U + \Delta A, \tag{100}$$

kde $\Delta Q > 0$ je teplo dodané soustavě, $\Delta A > 0$ je práce soustavou vykonaná.

Tepelná kapacita látky je definována vztahem

$$C = \frac{\Delta Q}{\Delta t} = \frac{\Delta Q}{\Delta T}, \tag{101}$$

kde t je teplota ve °C, T termodynamická teplota.
Měrná tepelná kapacita látky je definována vztahem

$$c = \frac{\Delta Q}{m\Delta t} = \frac{\Delta Q}{m\Delta T}, \tag{102}$$

kde m je hmotnost látky.
Molární tepelná kapacita látky je definována vztahem

$$C_m = \frac{\Delta Q}{n\Delta t} = \frac{\Delta Q}{n\Delta T}, \tag{103}$$

kde n je látkové množství.
U plynu je třeba rozlišovat tepelnou kapacitu při konstantním objemu C_V a tepelnou kapacitu při konstantním tlaku C_p, $C_p > C_V$ (totéž platí pro měrné tepelné kapacity a molární tepelné kapacity).

Ideální plyn
Stavová rovnice ideálního plynu (některá možná vyjádření)

$$pV = NkT \tag{104}$$

$$pV = nR_mT \tag{105}$$

$$pV_m = R_mT \tag{106}$$

$$\frac{pV}{T} = \text{konst} \tag{107}$$

$$\frac{p_1V_1}{T_1} = \frac{p_2V_2}{T_2} \tag{108}$$

Izotermický děj (Boylův-Mariottův zákon), $T = \text{konst}$

$$pV = \text{konst} \tag{109}$$

Platí: $\Delta U = 0, \Delta Q = \Delta A$.

Izochorický děj (Charlesův zákon), $V = \text{konst}$

$$\frac{p}{T} = \text{konst} \tag{110}$$

Platí: $\Delta A = 0, \Delta Q = \Delta U$.

Izobarický děj (Gay-Lussacův zákon), $p = \text{konst}$

$$\frac{V}{T} = \text{konst} \tag{111}$$

Platí: $\Delta A = p\Delta V, \Delta Q = \Delta U + \Delta A$.

Adiabatický děj, $\Delta Q = 0$

$$pV^{\kappa} = \text{konst}, \tag{112}$$

kde $\kappa = \frac{c_p}{c_V}$.

Účinnost tepelného stroje je dána výrazem

$$\eta = \frac{\Delta A}{\Delta Q_1} = \frac{\Delta Q_1 - \Delta Q_2'}{\Delta Q_1} = 1 - \frac{\Delta Q_2'}{\Delta Q_1} < 1, \tag{113}$$

kde ΔQ_1 je teplo přijaté od ohřívače, $\Delta Q_2'$ je teplo odevzdané chladiči.

Skupenské teplo tání L_t je teplo, které přijme pevné těleso, aby se změnilo na kapalinu téže teploty.
Měrné skupenské teplo tání je dáno vztahem

$$l_t = \frac{L_t}{m}. \tag{114}$$

Skupenské teplo vypařování L_v je teplo, které přijme kapalina, aby se změnila na páru téže teploty.
Měrné skupenské teplo vypařování je dáno vztahem

$$l_v = \frac{L_v}{m}. \tag{115}$$

9 ELEKTRICKÉ POLE

Coulombův zákon
Dva bodové elektrické náboje v klidu se navzájem přitahují nebo odpuzují stejně velkými elektrickými silami $\vec{F}_e$, $-\vec{F}_e$ opačného směru. Velikost elektrické síly F_e je přímo úměrná absolutní hodnotě součinu nábojů Q_1, Q_2 a nepřímo úměrná druhé mocnině jejich vzdálenosti r.

$$F_e = k\frac{|Q_1 Q_2|}{r^2}, \tag{116}$$

kde konstanta úměrnosti k je dána vztahem

$$k = \frac{1}{4\pi\varepsilon_0\varepsilon_r}, \tag{117}$$

ve kterém $\varepsilon_0 = 8,854.10^{-12}\mathrm{C}^2.\mathrm{m}^{-2}.\mathrm{N}^{-1}$ je **elektrická konstanta** (permitivita vakua) a ε_r je **relativní permitivita prostředí**.
Intenzita elektrického pole $\vec{E}$ v daném místě pole je definována jako podíl síly $\vec{F}_e$, která působí na kladný bodový náboj Q, a velikosti tohoto náboje Q.

$$\vec{E} = \frac{\vec{F}_e}{Q} \tag{118}$$

Velikost intenzity elektrického pole ve vzdálenosti r od bodového náboje Q je dána výrazem

$$E = k\frac{|Q|}{r^2} = \frac{1}{4\pi\varepsilon_0\varepsilon_r}\frac{|Q|}{r^2}. \tag{119}$$

Elektrická siločára je myšlená čára, jejíž tečna určuje v každém místě pole směr jeho intenzity $\vec{E}$.

Elektrický potenciál φ_Av bodě A elektrického pole v okolí náboje Q se definuje jako podíl práce A, kterou vykonají síly elektrického pole při přemísťování kladného bodového náboje Q_0 z bodu A do místa nulové intenzity, a tohoto náboje Q_0, tedy

$$\varphi_A = \frac{A}{Q_0}. \tag{120}$$

Elektrický potenciál ve vzdálenosti r od bodového náboje Q nebo od středu kulové plochy, na které je náboj Q rovnoměrně rozmístěn (r je větší než je poloměr plochy), je dán výrazem

$$\varphi = \frac{1}{4\pi\varepsilon_0\varepsilon_r}\frac{Q}{r}. \tag{121}$$

Elektrické napětí se definuje jako rozdíl elektrických potenciálů mezi dvěma body elektrického pole

$$U = \varphi_A - \varphi_B. \tag{122}$$

Pro homogenní elektrické pole platí

$$U = Ed. \tag{123}$$

Plošná hustota elektrického náboje je definována pomocí vztahu

$$\sigma = \frac{Q}{S}, \tag{124}$$

kde S je plocha, na které je náboj rovnoměrně rozložen. Pro každý vodič ve vakuu platí vztah

$$|\sigma| = \varepsilon_0 E, \tag{125}$$

kde E je velikost intenzity elektrického pole u vnějšího povrchu vodiče.

Vložíme-li do elektrického pole **izolant** (dielektrikum) dojde k polarizaci dielektrika. Tím v dielektriku vzniká elektrické pole o intenzitě $\vec{E}_i$ opačného směru, než je intenzita vnějšího pole $\vec{E}$. Intenzita $\vec{E}_v$ výsledného pole má směr intenzity vnějšího pole $\vec{E}$ a velikost

$$E_v = E - E_i. \tag{126}$$

Relativní permitivita prostředí je dána výrazem

$$\varepsilon_r = \frac{E}{E_v}. \tag{127}$$

Kapacita vodiče je definována vztahem

$$C = \frac{Q}{\varphi},\ C = \frac{Q}{U}. \tag{128}$$

Pro kapacitu deskového kondenzátoru o relativní permitivitě ε_r platí vztah

$$C = \varepsilon_0 \varepsilon_r \frac{S}{d}, \tag{129}$$

kde S je obsah účinné plochy desek, d je vzdálenost desek.
Paralelní zapojení kondenzátorů

$$C = C_1 + C_2 + ... + C_n, \tag{130}$$

sériové zapojení kondenzátorů

$$\frac{1}{C} = \frac{1}{C_1} + \frac{1}{C_2} + ... + \frac{1}{C_n}. \tag{131}$$

Energie elektrického pole v kondenzátoru je dána vztahem

$$W_e = \frac{1}{2} C U^2. \tag{132}$$

Elektrický proud je uspořádaný pohyb volných částic s elektrickým nábojem a je definován vztahem

$$I = \frac{\Delta Q}{\Delta t} \tag{133}$$

Pro kovový vodič platí **Ohmův zákon**

$$U = RI, \tag{134}$$

kde R je **elektrický odpor** vodiče. **Elektrická vodivost** je veličina, která souvisí s elektrickým odporem vztahem

$$G = \frac{1}{R}. \tag{135}$$

Odpor vodiče závisí na délce vodiče l a na průřezu vodiče S vztahem

$$R = \rho \frac{l}{S}, \tag{136}$$

kde ρ je **rezistivita** látky, z níž je vodič vyroben. Převrácená hodnota rezistivity se nazývá **konduktivita** (měrná elektrická vodivost). Elektrický odpor závisí na teplotě vztahem

$$R = R_0(1 + \alpha\Delta t),\ R = R_0(1 + \alpha\Delta T), \tag{137}$$

kde R_0 je elektrický odpor při teplotě t_0 (T_0) a R je odpor při teplotě t (T), $\Delta t = t - t_0$ ($\Delta T = T - T_0$), α je **teplotní součinitel elektrického odporu**.

Kirchhoffovy zákony

- 1. Algebraický součet proudů v uzlu se rovná nule.

$$\sum I_k = 0 \tag{138}$$

- 2. Součet napětí na rezistorech je v uzavřené smyčce roven součtu elektromotorických napětí zdrojů zapojených ve smyčce.

$$\sum R_k I_k = \sum U_{ej} \tag{139}$$

Sériové zapojení rezistorů

- 1. Celkový odpor R soustavy rezistorů zapojených sériově se rovná součtu odporů jednotlivých rezistorů:

$$R = \sum R_k \tag{140}$$

- 2. Celkové napětí na soustavě rezistorů se rovná součtu napětí na jednotlivých rezistorech.
- 3. Celkový odpor je vždy větší než odpor libovolného zapojeného rezistoru.
- 4. Celkové napětí se rozdělí na jednotlivé rezistory v přímém poměru k jejich odporům:

$$U : U_1 : U_2 : ... : U_n = R : R_1 : R_2 : ... : R_n \tag{141}$$

Paralelní zapojení rezistorů

- 1. Převrácená hodnota výsledného odporu R paralelně zapojených rezistorů se rovná součtu převrácených hodnot odporů jednotlivých rezistorů:

$$\frac{1}{R} = \sum \frac{1}{R_k} \tag{142}$$

- 2. Proudy se ve větvích rozdělí v obráceném poměru k jejich odporům:

$$I : I_1 : I_2 : ... : I_n = \frac{1}{R} : \frac{1}{R_1} : \frac{1}{R_2} : ... : \frac{1}{R_n} \tag{143}$$

- 3. Výsledný odpor je vždy menší než odpor libovolného zapojeného rezistoru.
- 4. Výsledný odpor R paralelně zapojených rezistorů se stejným odporem R_1 je n-tým dílem jednoho z nich, tedy

$$R = \sum \frac{R_1}{n} \tag{144}$$

Měřicí rozsah ampérmetru změníme připojením bočníku. Je to rezistor paralelně připojený k měřicímu přístroji. Chceme-li např. n-krát zvětšit měřicích rozsah ampérmetru s vnitřním odporem R_A, musíme připojit bočník o odporu R_b, pro který platí vztah

$$R_b = \frac{R_A}{n-1}. \tag{145}$$

Měřicí rozsah voltmetru měníme připojením předřadného rezistoru (předřadníku). Je to rezistor zapojený do série s měřicím přístrojem. Chceme-li např. n-krát zvětšit měřicích rozsah voltmetru s vnitřním odporem R_V, musíme připojit předřadný rezistor o odporu R_p, pro který platí vztah

$$R_p = (n-1)R_V. \tag{146}$$

Jestliže se ve spotřebiči za dobu t přemístí částice s celkovým nábojem Q, vykonají síly elektrického pole práci

$$A = UQ. \tag{147}$$

Pokud obvodem prochází konstantní proud I, dostáváme pro práci vztahy

$$A = UIt = RI^2t = \frac{U^2}{R}t. \tag{148}$$

Výkon elektrického proudu ve spotřebiči o odporu R vypočítáme ze vztahů

$$P = \frac{A}{t} = UI = RI^2 = \frac{U^2}{R}. \tag{149}$$

Elektrický proud v kapalinách

Počet vyloučených molekul je

$$N = \frac{Q}{ze}, \tag{150}$$

celková vyloučená hmotnost látky

$$m = \frac{M_m}{N_A ze}Q = \frac{M_m}{Fz}Q = \frac{M_m}{Fz}It, \tag{151}$$

veličina $F = N_A e = 9,6487.10^4 \mathrm{C.mol}^{-1}$ je **Faradyova konstanta**

Faradayovy zákony

- 1.
$$m = AIt, \tag{152}$$
kde A je elektrochemický ekvivalent

- 2.
$$A = \frac{M_m}{Fz} \tag{153}$$

10 MAGNETICKÉ A ELEKTROMAGNETICKÉ POLE

Magnetické pole
Magnetické indukční čáry jsou prostorově orientované křivky, jejichž tečny v daném bodě mají směr podélné osy velmi malé magnetky umístěné v tomto bodě. Směr od jižního k severnímu pólu magnetky určuje orientaci magnetické indukční čáry. Magnetické indukční čáry jsou vždy uzavřené křivky (magnetické pole je vírové).
Síla, která působí na vodič délky l protékaný proudem I, který je umístěn v magnetickém poli o magnetické indukci $\vec{B}$, je dána vztahem

$$\vec{F} = I\vec{l} \times \vec{B}, \tag{154}$$

pro velikost síly platí

$$F = BIl \sin \alpha, \tag{155}$$

kde α je úhel, který svírá vodič s vektorem magnetické indukce. Z posledního výrazu, lze naopak určit velikost magnetického pole, které působí na vodič

$$B = \frac{F}{Il \sin \alpha}. \tag{156}$$

Velikost magnetické indukce pole vytvořeného nekonečně dlouhým přímým vodičem ve vzdálenosti d od vodiče lze určit podle vztahu

$$B = \frac{\mu I}{2\pi d}, \tag{157}$$

kde $\mu = \mu_0 \mu_r$ je **permeabilita prostředí**, $\mu_0 = 4\pi.10^{-7}\mathrm{N.A}^{-2}$ je **magnetická konstanta** (permeabilita vakua) a μ_r je **relativní permeabilita**.
Velikost magnetické indukce ve středu kruhového závitu o poloměru r je dána vztahem

$$B = \frac{\mu I}{2r}. \tag{158}$$

Velikost magnetické indukce homogenního magnetického pole vytvořeného uvnitř solenoidu je dána vztahem

$$B = \frac{\mu N I}{l}, \tag{159}$$

kde N je počet závitů solenoidu a l je délka solenoidu.
Mezi intenzitou magnetického pole $\vec{H}$ a vektorem magnetické indukce $\vec{B}$ platí vztah

$$B = \mu \vec{H}. \tag{160}$$

Velikost síly, která působí mezi dvěma vodiči, které jsou ve vzdálenosti d od sebe, je možné vypočítat ze vztahu

$$F = \frac{\mu}{2\pi} \frac{I_1 I_2}{d} l. \tag{161}$$

Na nabitou částici v magnetickém poli působí síla

$$\vec{F} = Q\vec{v} \times \vec{B}, \tag{162}$$

kde $\vec{v}$ je rychlost částice a Q je její náboj. Pokud je rychlost částice kolmá na vektor magnetického pole a magnetické pole je homogenní, je trajektorií částice kružnice o poloměru

$$r = \frac{mv}{QB}. \tag{163}$$

Magnetický indukční tok plochou o obsahu S je v homogenním magnetickém poli definován vztahem

$$\Phi = \vec{B} \cdot \vec{S} = BS \cos \alpha, \tag{164}$$

kde α je úhel mezi normálou plochy a vektorem magnetické indukce.
Faradayův zákon elektromagnetické indukce

$$U_e = -\frac{\Delta \Phi}{\Delta t}. \tag{165}$$

Vlastní magnetické pole, např. cívky s proudem, vytváří magnetický indukční tok, který prochází závity cívky. Jestliže cívka je v prostředí s konstantní permeabilitou, je tento indukční tok přímo úměrný proudu v cívce

$$\Phi = LI. \tag{166}$$

Konstanta úměrnosti L se nazývá **vlastní indukčnost cívky**. Z tohoto vztahu plyne

$$U_e = -\frac{\Delta \Phi}{\Delta t} = -L\frac{\Delta I}{\Delta t}. \tag{167}$$

Pro cívku délky l s N závity, průřez jednoho závitu je S platí

$$L = \mu \frac{N^2 S}{l}. \tag{168}$$

Pro energii magnetického pole cívky, která nemá feromagnetické jádro platí vztah

$$W_m = \frac{1}{2} L I^2. \tag{169}$$

Elektromagnetické pole
Na nabitou částici v elektromagnetickém poli působí **Lorentzova síla**

$$\vec{F} = Q(\vec{E} + \vec{v} \times \vec{B}). \tag{170}$$

Střídavé napětí, střídavý proud:

$$u = U_m \sin \omega t, \tag{171}$$

$$i = I_m \sin \omega t, \tag{172}$$

$$I_m = \frac{U_m}{R}, \tag{173}$$

kde U_m, I_m jsou **maximální hodnoty napětí a proudu**.

Obvod LC sériový:

$$\omega^2 = \frac{1}{\sqrt{LC}}, \tag{174}$$

$$T = 2\pi\sqrt{LC}. \tag{175}$$

Výkon střídavého proudu v obvodě, který má jen odpor, je dán výrazem

$$P = U_f I_f = \frac{1}{2} I_m^2 R, \tag{176}$$

kde U_f a I_f jsou **efektivní hodnoty napětí a proudu**. Platí

$$U_f = \frac{U_m}{\sqrt{2}} \; I_f = \frac{I_m}{\sqrt{2}}. \tag{177}$$

Ve střídavém obvodě, který má mimo rezistoru také kondenzátor a cívku, nás zajímá **činný výkon střídavého proudu**. Je dán vztahem

$$P = U_f I_f \cos\varphi, \tag{178}$$

kde φ je fázový rozdíl mezi napětím a proudem v obvodu.

Transformátor:

Pro poměr efektivních hodnot indukovaných napětí platí rovnice transformátoru

$$\frac{U_2}{U_1} = \frac{N_2}{N_1} = k, \tag{179}$$

kde k se nazývá transformační poměr transformátoru. Pro proudy platí

$$\frac{U_2}{U_1} = \frac{I_1}{I_2}. \tag{180}$$

11 ELEKTROMAGNETICKÉ VLNĚNÍ, OPTIKA

Elektromagnetické vlnění je vlnění příčné
Rychlost elektromagnetického vlnění ve vakuu je dána vztahem

$$c = \frac{1}{\sqrt{\varepsilon_0 \mu_0}}, \tag{181}$$

rychlost elektromagnetického vlnění v nějakém prostředí má tvar

$$v = \frac{1}{\sqrt{\varepsilon_0 \varepsilon_r \mu_0 \mu_r}}. \tag{182}$$

Optika

Absolutní index lomu je definován výrazem

$$n = \frac{c}{v}. \tag{183}$$

Snellův zákon lomu má tvar

$$n_1 \sin \alpha = n_2 \sin \beta, \tag{184}$$

kde n_1 je index lomu (absolutní) prvního prostředí, n_2 je index lomu (absolutní) druhého prostředí, α je úhel dopadu, β je úhel lomu.
Relativní index lomu je dán výrazem

$$n_{21} = \frac{n_2}{n_1}. \tag{185}$$

Optické zobrazení

Kulové zrcadlo: **zobrazovací rovnice**

$$\frac{1}{x} + \frac{1}{x'} = \frac{1}{f}, \tag{186}$$

kde x je předmětová vzdálenost, x' je obrazová vzdálenost, f je ohnisková vzdálenost (platí $f = \frac{r}{2}$, kde x je poloměr zrcadla). Veličiny x, x', f jsou kladné, pokud je předmět, obraz, ohnisko F před zrcadlem. V opačném případě jsou záporné.
Zvětšení je dáno vztahy

$$Z = \frac{y'}{y} = -\frac{x'}{x} = -\frac{x' - f}{f} = -\frac{f}{x - f}, \tag{187}$$

kde y, y' je velikost předmětu, obrazu.
Čočky: **zobrazovací rovnice**

$$\frac{1}{x} + \frac{1}{x'} = \frac{1}{f}, \tag{188}$$

$x > 0$ předmět je umístěn před čočkou, $x < 0$ předmět je umístěn za čočkou, $x' > 0$ obraz je umístěn za čočkou, $x' < 0$ obraz je umístěn před čočkou, $f > 0$ jedná se o spojku, $f < 0$ jedná se o rozptylku.
Zvětšení je dáno vztahy

$$Z = \frac{y'}{y} = -\frac{x'}{x} = -\frac{x' - f}{f} = -\frac{f}{x - f}. \tag{189}$$

Optická mohutnostje definována výrazem

$$D = \frac{1}{f}. \tag{190}$$

Lupa: pokud se používá na zvětšování, umísťujeme předmět do ohniska. Pro zvětšení pak platí

$$Z = \frac{d}{x} \doteq \frac{d}{f}, \tag{191}$$

kde $d = 25cm$, což je optimální vzdálenost předmětu od oka.
Zvětšení **mikroskopu** je dáno vztahem

$$Z \doteq \frac{\Delta}{f_1}\frac{d}{f_2}, \tag{192}$$

kde f_1 je ohnisková vzdálenost objektivu a f_2 je ohnisková vzdálenost okuláru, Δ je optický interval (vzdálenost obrazového ohniska objektivu od předmětového ohniska okuláru = 16 cm), d má stejný význam jako u lupy.
Zvětšení **dalekohledu** je dáno vztahem

$$Z \doteq \frac{f_1}{f_2}, \tag{193}$$

kde f_1 je ohnisková vzdálenost objektivu a f_2 je ohnisková vzdálenost okuláru.

Fotometrie

Zářivý tok je dán vztahem

$$\Phi_e = \frac{\Delta Q_e}{\Delta t}, \tag{194}$$

kde Q_e je zářivá energie.
Intenzita vyzařování je dána vztahem

$$M_e = \frac{\Delta \Phi_e}{\Delta S}, \tag{195}$$

kde ΔS je je plocha, ze které se vyzařuje.
Intenzita ozařování je dána vztahem

$$E_e = \frac{\Delta \Phi_e}{\Delta S}, \tag{196}$$

kde ΔS je je plocha, která se ozařuje.
Světelný tok je dán vztahem

$$\Phi = \frac{\Delta E_s}{\Delta t}, \tag{197}$$

kde E_s je světelná energie, která projde danou plochou v okolí přibližně bodového zdroje za dobu Δt.
Vyzařuje-li přibližně bodový zdroj světelný tok $\Delta\Phi$ do prostorového úhlu $\Delta\Omega$, je **svítivost** definovaná vztahem

$$I = \frac{\Delta\Phi}{\Delta\Omega}. \tag{198}$$

Osvětlení je dáno vztahem

$$E = \frac{\Delta\Phi}{\Delta S}, \tag{199}$$

kde ΔS je osvětlená plocha. Platí

$$E = \frac{I\cos\alpha}{r^2}, \tag{200}$$

kde r je vzdálenost plochy od bodového zdroje, α je úhel mezi vektorem plochy S a dopadajícími paprsky.

12 ATOMOVÁ A JADERNÁ FYZIKA

Vyzařování M_e (energie vyzářená z jednotkové plochy za jednotku času) absolutně černého tělesa se řídí **Stefanovým-Boltzmannovým zákonem**

$$M_e = \sigma T^4, \tag{201}$$

kde T je teplota tělesa a σ je Stefanova-Boltzmannova konstanta.
Energie se vyzařuje v kvantech

$$E = hf = \hbar\omega, \tag{202}$$

kde $h = 6,626.10^{-34}$J.s je Planckova konstanta a $\hbar = \frac{h}{2\pi}$ a f je frekvence záření.
Wienův posunovací zákon zní

$$\lambda_{max} T = b, \tag{203}$$

kde b je Wienova konstanta.

Pro vnější **fotoelektrický jev** platí Einsteinova rovnice

$$hf = \Phi + \frac{1}{2} m_e v^2, \tag{204}$$

kde Φ je výstupní práce elektronu a $\frac{1}{2} m_e v^2$ je kinetická energie uvolněného elektronu.

Foton: jeho energie je dána vztahem

$$E = hf = \hbar\omega = \frac{hc}{\lambda}, \tag{205}$$

jeho hybnost je určena výrazem

$$\vec{p} = \hbar\vec{k}, \tag{206}$$

kde $\vec{k}$ je vlnový vektor elektromagnetické vlny, velikost hybnosti určíme ze vztahu

$$p = \frac{h}{\lambda}, \tag{207}$$

kde λ je vlnová délka elektromagnetické vlny.

Spektrum vodíku:
Balmerův-Rydbergův vztah pro výpočet vlnočtu $\sigma = \frac{1}{\lambda}$ elektromagnetického vlnění jednotlivých spektrálních čar má tvar

$$\sigma = R(\frac{1}{s^2} - \frac{1}{n^2}), \tag{208}$$

kde $s \epsilon N$ je hladina, na kterou elektron dopadá, $n \epsilon N$ je hladina, ze které elektron skáče, $n > s$, $R \doteq 1,1.10^7 \mathrm{m}^{-1}$ je Rydbergova konstanta.

Radioaktivita
Přeměnový zákon má tvar

$$N = N_0 \exp(-\lambda t), \tag{209}$$

kde N_0 je počet částic na začátku, N počet nerozpadlých částic po čase t, λ přeměnová konstanta. Poločas přeměny $T_{1/2}$ je doba, za kterou se rozpadne polovina částic. Mezi přeměnovou konstantou a poločasem přeměny platí vztah

$$T_{1/2} = \frac{\ln 2}{\lambda}. \tag{210}$$

Rozpad α:

$$^{A}_{Z}\mathrm{X} \rightarrow ^{A-4}_{Z-2}\mathrm{Y} + ^{4}_{2}\mathrm{He} \tag{211}$$

Rozpad β^-:

$$^{A}_{Z}\mathrm{X} \rightarrow ^{A}_{Z+1}\mathrm{Y} + ^{0}_{-1}\mathrm{e} + \tilde{\nu} \tag{212}$$

Rozpad β^+:

$$^{A}_{Z}\mathrm{X} \rightarrow ^{A}_{Z-1}\mathrm{Y} + ^{0}_{1}\mathrm{e} + \nu \tag{213}$$